

Beszámolók, szemlék, közlemények

"Dokumentációs rendszerek és hálózatok" első európai kongresszusa

Luxemburg, 1973. május 16-18.

1973. május 16-18. között Luxemburgban, az Európa Központ és az új színház modern épületében rendezték meg "A dokumentációs rendszerek és hálózatok" témában az első európai kongresszust. A kongresszus védnökségét az Európai Közösségek Bizottsága /Kommission der Europäischen Gemeinschaften/ vállalta.

A kongresszuson kb. 450 szakember vett részt, elsősorban a nyugat-európai országokból. A szocialista országok közül Jugoszlávia és Magyarország volt jelen.

A kongresszusra láthatóan igen felkészült a rendező szerv: az UNESCO, OECD, FID, CIDST* képviselői mellett ott voltak az európai országok nemzeti információs és dokumentációs rendszereiért felelős szervezetek, minisztériumok vezető szakemberei is. A rendező szerv előadónak, vitavezetőnek olyan neves szakembereket kért fel, mint COBLANS, VICKERY, BARLOW, BAUER, WOLFF-TERROINE és mások, így biztosítva volt a magas szakmai színvonal. Említésre méltó, hogy a kongresszuson megjelentek a számítógépeket gyártó cégek /IBM, SIEMENS stb./ képviselői is, akik az információ és dokumentáció szakterületét a számítástechnika újabb és fontos alkalmazási területeként és piacaként vizsgálták.

A kongresszus előkészítéséhez tartozott még egy előzetes - egyéges szempontok alapján készült - felmérés a Nyugat-Európában működő nemzeti és nemzetközi dokumentációs rendszerekről. /Typologie der

* /Comité pour l'Information et la Documentation Scientifique et Technique =
Tudományos és Műszaki Információ és Dokumentáció Bizottsága/

Dokumentationssysteme und -Netze,* kézirat, Luxemburg, 1973. 47.p./.
A kongresszuson elemzett és megvitatott, valamint az írásos formában ismertetett dokumentációs rendszerekről a következő összeállítás tájékoztató /1. táblázat/.

Általában megállapítható, hogy a kongresszus résztvevői a nemzetközi-, európai vagy akár az intézeti és vállalati dokumentációs rendszereken szinte kizárólag számítógépes információs rendszereket értettek. Trendként lehet jellemezni, hogy a "klasszikus", nyomtatott formában megjelenő dokumentációs kiadványokat fokozatosan felváltják a számítógépes SDI-szolgáltatások, a géppel elkészített retrospektív irodalomkutatások, illetve a fentiek alapján kiválasztott dokumentumok szolgáltatása eredeti vagy másolati formában. Ugy tűnt, hogy a "közbeeső" dokumentációs műfajok /pl. tömörítvény-, szemle-, prognóziskészítés, világszintösszeállítás stb./ kiestek e tájékoztatói szakemberek érdeklődési köréből, feltehetően azért, mert e feldolgozási módszerek kevésbé gépesíthetők. E tendenciának erősítői azonban nem számolnak azzal a problémával, hogy a kikeresett és eredetiben szolgáltatott dokumentumok feldolgozására a felhasználónak csak igen korlátozott idő áll rendelkezésre, továbbá nyelvi nehézségek is előfordulhatnak.

A tájékoztatói rendszerekben alkalmazott számítógép-típusok közül az IBM gépcsalád /IBM 360/30, 360/65, 370/135, 370/145, 370/155, 370/165, valamint a 2741, 2770 terminal/ vezet, s kisebb arányban alkalmazták az ICL 1902 A, ICL System 4/70, és az UNIVAC 1107, 1108, valamint a SIEMENS 4004/35 gépeket.

Vitát váltott ki a "nemzetközi információs rendszer" fogalma. Az a nézet alakult ki, hogy önmagában a nemzetközi forrásokból készített "input" még nem tesz egy rendszert "nemzetközivé", azzá csak akkor változik, ha

- nemzetközi szolgáltatásként használják, illetve használható;
- az eredeti cím közlése mellett legalább egy világnyelven címfordítást is ad;
- a közreadott referátumok többnyelvűek /angol, francia, német/;
- egységes - esetleg többnyelvű - tezausz vagy egyetemes osztályozási rendszer alapján történik a dokumentumok, információk tartalmi feltárása;
- az eredeti dokumentumok központi tárból /terminálok segítségével/ vagy decentralizált információs bázisok, gyűjtemények útján hozzáférhetők.

A többnyelvű referátum-közreadás követelményét többen vitatták, nem annyira szakmai szempontból, mint inkább pénzügyi kihatásai miatt.

* Dokumentációs rendszerek és hálózatok tipológiája

1. táblázat

AZ INFORMÁCIÓS/DOKUMENTÁCIÓS RENDSZER, HÁLÓZAT

Rövidítése	Feloldása	Központja	vonatkozó szakterület/ tudományág
ASSASSIN	Agricultural System for the Storage and Subsequent Selection of Information /Mezőgazdasági információtároló és -visszakereső rendszer/	Billingham/Anglia	mezőgazdaság, alkalmazott kémia
CAB System	Commonwealth Agricultural Bureaux System /Nemzetközösségi Mezőgazdasági Hivatal rendszere/	Slough/Anglia	mezőgazdaság
CERDANE	Centre de Recherche et de Documentation: Attitudes Nationales vis-à-vis de l'Europe /Európai nemzetek magatartási szokásainak kutató és dokumentációs központja/	Strasbourg/Franciaország	európai államok, politika 1945-től
CIS-BIT	Le Centre International d'Informations de Sécurité et d'Hygiène du Travail - Bureau International du Travail /-ILO/ /Nemzetközi munkavédelmi és -higiéniai Információs Központ - Nemzetközi Munkügyi Szervezet/	Genf/Svájc	munkaegészségügy, ergonómia
COLIS	Computer-oriented Literature Information Service /Számítógéppel támogatott szakirodalmi információs szolgálat/	Jülich/NSZK/	szilárdtest-fizika

1. táblázat folytatása

Rövidítése	Feloldása	Központja	vonatkozó szakterület/ tudományág
	Culham Laboratory Library Mechanized Information Services /Culham Laboratórium Könyvtárának gépesített információs szolgálata/	Abingdon, Berks/ Anglia	plazmafizika
ENDS	European Nuclear Documentation System /Európai Atomtájékoztatási Rendszer/	Luxembourg	atomenergia békés felhasználása
ESRO-RECON	European Space Research Organization Recon on-line System/ /Európai Űrkutatási Szervezet "recon" rendszere/	Frascati/Roma/ /Olaszország	űrkutatás, elektronika, atomfizika
ETC	European Translations Centre /Európai Fordítási Központ/ Excerpta Medica Drugdoc Service for the Pharmaceutical Industry /Excerpta Medica gyógyszeripari tájékoztatás/	Delft/Hollandia Amsterdam/Hollandia	társadalomtudományok, természettudományok gyógyszeripar
FSTA	Food Science and Technology Abstracts /Élelméstudomány és élelmiszeripari tájékoztatás/	Frankfurt/NSZK	élelmiszeripar
INIS	International Nuclear Information System /Nemzetközi Atomtájékoztatási Rendszer/	Bécs/Ausztria	atomfizika, elektronika, izotópok

1.táblázat folytatása

Rövidítése	Feloldása	Központja	Vonatkozó szakterület/ tudományág
INSPEC	International Information Services in Physics, Electrotechnology, Com- puters and Control /Fizikai, Elektro- és Irányítástech- nikai Tájékoztatási Szolgálat/	London/Anglia	fizika, elektronika, számítástechnika
IRRD	International Road Research Documentation /Nemzetközi Utügyi Kutatási Do- kumentáció/	Paris/Francia- ország	utügy, utépítés, köz- lekedés
ORION	On-line Retrieval of Information Over a Network /On-line információ-visszakereső há- lózat/	Abingdon, Berks/Anglia	atomfizika
PASCAL	Programme Appliqué á la Sélection et à la Compilation Automatique de la Littérature /Alkalmazott program a szakirodalom automatikus keresésére és összeállításá- rára/	Paris/Francia- ország	természettudományok
PRIMAS	Programm für Rückgewinnung und Inde- xierung mit Maschinenhilfe /Gépesített információkeresési és in- dexelési program/	München/NSZK	nemzetközi politika
REGD	Reseau européen en documentation géo- logique /Geológiai dokumentáció európai há- lózata/	Paris/Francia- ország	földtudományok, geo- lógia

1. táblázat folytatása

Rövidítése	Feloldása	Központja	vonatkozó szakterület/ tudomány
SABIR-C	Système Automatique de Bibliographie, d'Information et de Recherche en Cinologie /A rákkutatás bibliográfiájának, tájékoztatásának és visszakeresésének automatikus rendszere/	Villejuif/Franciaország	rákkutatás
SDIM	Système de Documentation et d'Information Métallurgique /Kohászati Dokumentációs és Információs Rendszer/	Luxembourg	kohászat, fémgyártás
SESAM	Centre de Recherches scientifiques et techniques de l'Industrie des Fabrications /Ipari Gyártmányok tudományos és műszaki kutatási központja/	Brüsszel/ Belgium	automatizálás, szabályozástechnika
SPLEEN	Système de Programmation Logique des Etudes Economiques /Közgazdaságtudomány logikai programozásának rendszere/	Grenoble/Franciaország	közgazdaságtudomány
TIS	Technical Information Systems - British Steel Corporation /Műszaki információs rendszer - Brit Acélipari Társaság/	Port Talbot/ Anglia	vas- és acélipar

Egyébként több nyelvű referáló vállalkozásra van már példa a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet /ILO/ kiadásában.

Az INSPEC vállalkozás jó példa a nemzeti és nemzetközi információs szolgáltatás összekapcsolásának lehetőségére: amíg az INSPEC referáló sorozatok és mágnesszalagok nemzetközi szolgáltatása, addig az eredeti dokumentumok rendelkezésre bocsátása, a speciális SDI-igények kielégítése nemzeti szinten valósul meg.

A nemzetközi rendszerek közül nagy érdeklődést váltott ki az ESRO-RECON számítógépes on-line rendszer. A központi adatbank /Darmstadt, IBM 370/135/ az úrkutatással kapcsolatos 1 250 000 bibliográfiai adatot tárol. A központ hat európai várossal - London, Párizs, Stockholm, Frascati, München, Noordwijk - közvetlen képernyős terminál állomással áll összeköttetésben. A felhasználó közvetlen ember-gép párbeszéd alkalmazással kérheti témájának irodalmi adatait, illetve az eredeti dokumentumok teljes vagy részleges szöveg-kiírását. 1972-ben a keresőprofilok száma 1450, míg a retrospektív irodalomkutatások száma 4500 volt. Az információkeresés pontosságának, s a rendszer hatékonyságának a tanulmányozására 1972-ben kísérletként 4 kiválasztott állomás meghatározott számú s közel azonos szakmai súlyú kérdéseket tett fel a központnak. Az információkeresés határfoka átlag 60%-os eredményt adott, míg a megtalált információk relevancia foka elérte a 80%-ot. Az azonos feltételek mellett működő 4 állomás kérdésfeltevése és találataránya között azonban meglepő nagy eltéréseket találtak, ami arra figyelmeztette a rendszer elemzőit, hogy a rendszert használó szakembereket sokkal jobban meg kell ismertetni a keresés stratégiájával és a technikával. Az eredményeket egyébként az alábbi képletekkel értékelték:

$$\text{keresési határfok} = \frac{100 H}{P} \quad /1/$$

$$\text{relevancia fok} = \frac{100 H}{R} \quad /2/$$

$$\text{információ-vesztés} = \frac{100 P-H}{P} \quad /3/$$

ahol H a kérdésre vonatkozó releváns információk száma;

P az adatbankban levő, a szakproblémát érintő összes lehetséges információ;

R a kiírt /-nyomtatott/ referenciák száma.

Az információkeresés és költséghányados hozzávetőleges mérésére és összehasonlítására egy egyszerű indikátort alkalmaztak:

$$H/\text{keresési összidő} / \text{gépórán}/.$$

Az információkereső rendszerek hatékonyságának mérésére az elméleti megközelítés mellett természetesen gyakorlati mérésekre is lehetőség van: erről a COLIS-rendszerrel kapcsolatban számolt be a Jülich-i Atomkutató Intézet munkatársa, aki a felhasználónak átadott /kiírt/ információk mellé Hollerith kártyát mellékel, amelyre a következő válaszokat lehetett bejelölni:

"a kapott információ/adat"

releváns, a felhasználó előtt eddig ismeretlen

releváns, de már ismert

témához nem megfelelő, de érdekes

nem megfelelő

kéri az eredeti dokumentumot - nem kéri a dokumentumot.

A "tárolt információ" - "keresett információ" és a "megtalált információ" összefüggések vizsgálatánál visszatérő problémaként jelentkezett az osztályozás és az információkereső nyelv kapcsolata. E tekintetben érdekes az INSPEC rendszerben kialakított és befejezés előtt álló több nyelvű fizikai tezausz, amelynek - véleményük szerint - valóban nemzetközileg elfogadott rendszernek kell lennie. Ezt az osztályozási rendszert egységesen kívánják alkalmazni a dokumentumok/információk feltárásánál, a szolgáltatások kialakításánál és a felhasználók információs igényeinek megfogalmazásánál. Az előzetes kísérletek szerint ez nemcsak hatékonyabbá tette a dokumentációs rendszert, hanem költségcsökkenéssel is járt együtt /információkeresésnél kevesebb gépiidő, pontosabb SDI-profilok stb./.

Többen ellenezték azt, hogy a felhasználónak egy tezausz szerkesztését meg "kell" tanulnia. A felhasználónak szakterületének terminológiáját s annak különböző felfogásbeli eltéréseit kell ismernie s ennek elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy tájékozódni tudjon a dokumentációs rendszerekben.

A nemzetközi-, nemzeti információs rendszerek közötti kompatibilitás kérdése is sok vitára adott okot. A kompatibilitás lehetséges utjai:

- a hard-ware kompatibilitása, azaz a számítógépek és technikák azonossága; ez kapitalista viszonyok között az egymással versenyben lévő számítógépgyártó cégek, valamint a különböző már működő rendszerek eltérő volta miatt nem járható;

- a soft-ware kompatibilitás, amely már lényegesen rugalmasabb: azonos programok és szabályok alkalmazása az információfeldolgozásnál. Itt nem annyira a tartalmi feltárás azonossága, mint inkább a cserélhető adatok kódolása, formai kialakítása a döntő.

Harmadik lehetséges utnak javasolták az NSZK-beli kollégák

- a brain-ware kompatibilitását, azaz a "gondolkodásbeli" kompatibilitást. Ennek lényege, hogy meg kell találni és meg kell hatá-

rozni mindazokat az adattípusokat és elemeket, amelyekkel egy dokumentum értékelhető s azokat egységes logikai szerkezetben minden információs rendszerben alkalmazni kell. A kiértékelhető elemek, adatszoportok rendszerét megalkották s a rendszert elnevezték "ADEK"-nek, azaz "Allgemeinen Datenerhebungskatalog"-nak. /Nem szó szerint: kiemelt jellemző adatok katalógusa./ Az adatszoportokat a tizedes osztályozás elvei szerint 9 kategóriába foglalták; például

1. Kategória: Általános adatok /a dokumentum azonosítását szolgáló, valamint a számítógépes feldolgozási folyamatot irányító adatok/.

2. Kategória: Az osztályozási jelzetek adatai.

3. Kategória: A dokumentummal kapcsolatos személyek nevei /nemcsak a szerző, hanem szerkesztő, feldolgozó stb./.

:

6. Kategória: a mű dokumentációs vonatkozású adatai.

6.1 másodlagos források

6.2 idézetek

6.3 kapcsolatok más dokumentumokkal

6.4 utalások

:

7. Kategória: tartalomra vonatkozó adatok.

Jelenleg az ADEK 327 osztályozási kategóriát, illetve csoportot, alcsoportot tartalmaz és további finomítások lehetségesek. Az ADEK tulajdonképpen nem igazi osztályozási rendszer, hanem "instrukció rendszer", amelyet ha egységesen használnak a különböző információs rendszerekben, úgy elérhető azok kompatibilitása.

A kongresszus programjában szerepelt még az információs rendszerek "gazdaságossági" kérdése, az "információ - mint áru" probléma is. Az e téren kialakult vitát a következőkben lehet összefoglalni:

- meg kell különböztetni az állam által mindenki számára ingyenesen biztosított információs szolgáltatásokat /többén az információhoz való jogot, mint a demokrácia kritériumát hangsúlyozták/;

- úgy kell az államnak támogatni a nemzeti információs rendszereket, mint például a posta vagy távbeszélő szolgáltatást, ahol az állam biztosítja a szolgálatot, sőt ellenőrzi a zavartalan működést, de bizonyos költségeket a felhasználóra hárít;

• az államnak meg kell engednie az információknak a piac-ár mechanizmus által szabályozott értékesítését; az "information industry" által termelt és értékesített információk nyereséges, de legalábbis a költségeket fedező árért történő eladását. /Sőt az is felvetődött - igaz, Egyesült Államok-beli példák alapján - hogy maximálni kell az "informations industry" nyereségét, elsősorban a másolati példányok szolgáltatásából eredő hasznot./;

• differenciált tarifát kell bevezetni az információs szolgáltatások térítésénél, elsősorban szociálpolitikai szempontból: "nulltarifa" /ingyenes/ a tanulók, egyetemi hallgatók esetében; mérsékelt tarifa az államérdeklődő tudományos vagy társadalmi tevékenységet végző kutatók, tudósok, oktatók esetében; teljes ártérítés kereskedelmi-, ipari célú felhasználás esetében.

E sokfajta szempontot természetesen szintetizálni nem lehetett. A kérdés fontosságát azonban senki sem vitatta: sőt az európai dokumentációs rendszerek együttműködésének egyik megoldandó előfeltételként tekintették. Nem véletlen, hogy Heidelbergben /NSZK/ egy önálló kutatócsoport vizsgálja e kérdés elméleti, jogi, közgazdasági vonatkozásait.

Szepesváry Tamás

Oktatófilm könyvtárosoknak

A Leeds-i Politechnikai Televízió kísérleti videoszalag filmet állított elő. A film bemutatja egy nehezen megoldható referenzs kérdés megválaszolásának technikáját, a keresés stratégiáját és az olvasónak adott választ. A film első éves könyvtáros-hallgatóknak készült és szalag/dia sorozat követi. Ezen a kutatási folyamatokat és a használt dokumentumokat mutatják be.

/New Library World, 74.k. 872.sz. 1973.febr. p.37./

